

tanje (u alkoholizam, kriminal, prostituciju).

Na kraju, u drugom dijelu monografije, ima nekoliko radova koji se odnose na vijetnamske, ruske i poljske izbjeglice. Američki autor John M. Davis (Stres imigracije — analiza reakcije vijetnamskih izbjeglica) bavi se psihologijskim aspektom migracija, i to kategorijom stresa. Analizira historijske oblike stresa uzrokovane političkim neprilikama, ratovima i progonima koji su inicirali migracije stanovništva, s posebnim osvrtom na vijetnamske izbjeglice i njihovu odiseju. Na ovaj rad nadovezuje se istraživanje američke autorice Rite J. Simon (Majke i njihove odrasle kćeri — generacijski konflikt i integracijsko ponašanje) u kojem autorica istražuje psihičke tegobe žena izbjeglica iz Vijetnama i SSSR, sukob generacija i poteškoće adaptacije u novoj kulturnoj sredini — američkoj. Uz priređivački doprinos Marita Rosch podastrijela je istraživanje (Analiza kontakata i ponašanja kasnih izbjeglica) o problemu poljskih izbjeglica u SR Njemačkoj, posebice u intervalu 1976—1980, uzrokovanom financijskim krahom poljske države, socijalnim i političkim nemirima (štrajkovima) i uvođenjem ratnog stanja.

Monografija koja je pred nama dokazuje da se u svijetu poduzimaju posve ozbiljna interdisciplinarna istraživanja migracija. Riječ je o radovima na zavidnoj stručnoj i znanstvenoj razini, koji se odlikuju metodologijskom utemeljenošću, bogatstvom korištenih izvora (iza svakog teksta nalazi se primjerena bibliografija) i kombinacijom teorijsko-empirijskog rada. Zadatak je naše znanosti o migracijama da neprestano prati i kritički prosuđuje dosege istraživanja u svijetu, jer je to pretpostavka njezina vlastitog razvitka.

Anđelko Milardović

Miroslav Bertoša

MLETAČKA ISTRA U XVI I XVII STOLJEĆU

[DIO] I: KOLONIZACIJA

Pula: Istarska naklada, 1986, 320 str.

Hrvatskoj se historiografiji prošle godine pridružila još jedna i, odmah

kažimo, nadasve uspješno napisana knjiga: *Mletačka Istra u XVI i XVII stoljeću*, istaknutog povjesničara, kritičara i esejista Miroslava Bertoše (rođenog 17. V 1938. u Beogradu), autora više od stotinu znanstvenih i stručnih radova u kojima su najvećim dijelom prikazane kolonizacijske, etničke i demografske prilike istarske prošlosti od XV do XVII stoljeća.

Knjiga koja je pred nama samo je dio Bertoševa osebujnog projekta i znanstveno-istraživačkog rada koji je, kako reče u predgovoru, »većim dijelom i u ponešto različitim obliku već bio prezentiran u znanstvenim i stručnim edicijama« (str. 5). Sada, kada je i samo dio te građe stavljen među zajedničke korice, izbijaju svom snagom na vidjelo piščeve istraživačke preokupacije i težnje usmjerene jednome osnovnom cilju: »individualiziranju kompleksnih odrednica istarskog razvitka, u prvome redu kolonizacijskih procesa, njegovih uspjeha i neuspjeha, tumačenju kriza, padova i privremenih uspona. U doba kada je Istra krenula u susret svojim apokaliptičkim nedaćama — ratovima, kužnim epidemijama, bolestima, depopulaciji i propadanju gospodarstva... kolonizacija njezina područja, koju organizirano počinju provoditi mletačke vlasti pojačavajući tako neprekinuta stoljetna migracijska kretanja u tu zemlju, postaje središnje povijesno pitanje« (str. 5) — ne samo istarske prošlosti nego i Bertošina znanstveno-istraživačkog rada.

Ovom knjigom autor je na najbolji način predočio kolonizacijske pojave na Istarskom poluotoku u doba vladavine moćne *Serenissime*, sustavno prateći populacijska, gospodarska i migracijska kretanja, dodirujući usputno i etnička, a to će biti »dominantna tema druge knjige o mletačkoj Istri u XVI i XVII stoljeću« (str. 305), koja uskoro izlazi iz tiska.

Potpunoma svjestan preuzetog zadatka i cilja što ga kani postići Bertoša se, kao inventivni historičar, u svome istraživanju ne miri s pukim pabirčenjem podataka, golom faktografijom, kronologijom ni informacijama o zbivanjima, već »organizacijom činjenica koje individualiziraju teme i probleme« (str. 13), smještajući ih »u kontekst povijesnog trajanja« (str. 13). A ostati dosljedan takvoj metodologiji koju

Bertoša od prve do posljednje stranice ove knjige pomno slijedi, bilo je moguće jedino kritičkom valorizacijom svekolikog materijala napisanog o ovoj temi i najpomnijom analizom onih relevantnih izvora koje je autor strpljivo dugi niz godina prelistavao u našim i stranim arhivima. Stoga se i ne treba čuditi što je Bertoša takvom metodologijom i s pomoću najizvornijih podataka načinio prvorazredno djelo u kojemu manji nedostaci (uglavnom tehničke naravi) gube svoje sivilo u svjetlu uvjerljivo dokumentirane i elokventne autorove rečenice.

Vremena i događaje u njima što ih Bertoša opisuje na istarskom prostoru zapravo su stoljeća tuđinske (mletačke) etapne penetracije, koja je započela šezdesetih godina XIII stoljeća, a uglavnom završila dvadesetih godina XV. U tom vremenu i nakon njega sve do propasti Mletačke Republike, ili, još točnije, do sjedinjenja Istre s matičnom zemljom Hrvatskom, taj dio našega prostora koji se nalazio na limesu tuđinske metropole, ne samo što nije napredovao nego je za razliku od prosperiteta »Prejasne Republike« katastrofalno propadao kao kolonijalni posjed zanimljiv mletačkom lavu samo toliko koliko mu je bio koristan. Takva smišljena mletačka politika bijaše još tegobnija i onako izmoždenej istarskoj zemlji koju su još od srednjega vijeka potresale velike gospodarsko-društvene krize i teška razaranja: »ubijanja žiteljstva, uništavanje ljetine, paljenje sela i zatiranje stoke; njo-me haraju kuga, tifus, malarija, smrt od gladi« (str. 20) — odnosno sve one nevolje, kaže pisac, »od kojih je strahovao srednjovjekovni čovjek kada je sazivao litaniju — od gladi, rata i kuge oslobodi nas, Gospode« (str. 20). To je u konačnici rezultiralo, kako arhivska građa pokazuje, da je samo u južnoj Istri od XII do druge polovice XVI stoljeća što napušteno što nestalo »preko 70% sela i ostalo neobrađeno preko 90% zemljišta« (str. 19).

Da donekle ublaži takvo stanje, mletačka je vlada od XVI stoljeća primijenila politiku naseljavanja, odnosno kolonizaciju Istre toga, od antike do danas ustaljenog oblika tzv. determinirane migracije, čime je izvršen, valja priznati, jedan od najvažnijih poteza u odnosima metropole prema istarskom kolonijalnom posjedu.

Proučavajući, međutim, općenito kolonizaciju Istre Bertoša se ne miri s dosadašnjom tezom o tzv. »prvoj« i »drugoju« slavenskoj — hrvatskoj i južnoslavenskoj — kolonizaciji poluotoka, već snagom povijesnih i lingvističkih argumenata dokazuje da je naseljavanje Istre bio trajan i neprekinuti proces koji se, zavisno od povijesnih okolnosti ispoljavao u većem ili manjem intenzitetu (str. 29) od ranoga srednjega vijeka do naših dana. Te višestoljetne migracije koje su ulazile u Istru od sjevera i sjeverozapada prema jugu (od početka XVI stoljeća), te od juga prema sjeveru i od istoka prema zapadu, autor je podijelio na *samoinicijativne i organizirane, pojedinačne i grupne, na vanjske* (iz raznih krajeva u Istru) i *unutrašnje* (seljenje žiteljstva po poluotoku). U etničkom smislu, nastavlja Bertoša, »postojale su uglavnom dvije struje: hrvatska i općenito južnoslavenska te talijanska (osobito furlansko-karnijska i venetska), dok su useljavanja ostalih etničkih heterogenih elemenata bila malobrojnija i bez većeg utjecaja na formiranje etničke i gospodarske strukture mletačke Pokrajine Istre« (str. 29—30). Glede kronologije naseljavanja hrvatskih i južnoslavenskih grupa u Istru, ona se u najvećoj mjeri poklapa s kronologijom turskih prodora prema mletačkim i austrijskim graničnim područjima.

Na stranu činjenica što su migracijska strujanja iz južnoslavenskih prostora u Istru tijekom XVI i XVII stoljeća bila etnički heterogena »ona su sadržavala pretežno hrvatsko etničko obilježje« (str. 30), jer je te migracije uglavnom sačinjavao hrvatski katolički živalj iz zapadne Bosne, Hercegovine (merijetko pod vodstvom franjevacca), otoka i susjednih hrvatskih zemalja pod Austrijom. Zbog manjeg broja doseljenih crnogorskih i srpskih obitelji »ne može se govoriti o posebnoj crnogorskoj ili srpskoj kolonizaciji Istre, tim više što su i doseljene grupe najčešće već poslije kraćeg boravka napuštale mletačko područje i bježale (jer su mletačkim vlastima dugovale velike iznose za prehranu, stoku, ratarski alat) u Liku ili se vraćale u Dalmaciju, pa čak i na tursko područje« (str. 30) — piše Bertoša. Jedino se u Peroju, nedaleko Pule, održala mala i kompaktna grupa Crnogoraca

porijeklom iz Crmnice, koja je, unatoč obećanju što ga je dala prije nego je krenula iz zavičaja da će prihvatiti katoličku vjeru, ipak uspjela zadržati svoja vjerska obilježja zahvaljujući ponajprije činjenici što je u Puli još od druge polovice XVI stoljeća postojala jaka skupina pravoslavnih Grka sa svojom crkvom i zakonskim odobrenjem vršenja vjerskih obreda.

Adaptaciju, a još teže asimilaciju malobrojno useljenog pravoslavnog življa u katoličku Istru teško je bilo ili gotovo nemoguće ostvariti, jer su se pored otpora starosjedilaca novodošlim kolonistima ispriječile gospodarske oscilacije i mletačka politika, a navlastito rigorozne odluke Tridentskoga koncila koje je prihvatila Mletačka Republika i striktno ih provodila od druge polovice XVI i kroz cijelo XVII stoljeće. Upravo ta dva stoljeća u istarskoj su povijesti ujedno i vrijeme kada je dovršeno formiranje etničke strukture mletačke pokrajine Istre, ali ne i završetak migracijskih tokova i useljavanja. Dok je, naime, velikih organiziranih migracija nestalo s istarske političke pozornice u XVII stoljeću, pojedinačna i spontana seljenja nastavlja se i tijekom XVIII stoljeća iz ustaljenih, no već sada zemljopisno smanjenih područja.

Potrebno je još naglasiti da je u planskoj kolonizaciji Istre bilo i neuspjelih pokušaja (bolonjska ratarska kolonija 1560—1567. i hajdučka 1671—1675. u Puljštini) ali i veoma uspješnih kao one u naseljavanju Dvigrada i Premanture o čijim je uzrocima i posljedicama Bertoša najsuvremenije proslavio.

Ma kako i koliko god analizirali sadržaj Bertoševe knjige nećemo pogriješiti kažemo li da svi oblici kolonizacije koje je Istra preživjela nisu imali velikih rezultata, ali ipak valja priznati da je, kao što to i Bertoša reče, »kolonizacija predstavljala jednu od najvažnijih stranica ekonomsko-socijalne povijesti Istre« i da je za istarske prilike značila mnogo u demografske i gospodarskom smislu (1741. bilo je u mletačkom dijelu Istre 69.415 stanovnika, odnosno 16.650 ili 31,55% više nego godine 1554). Uostalom, ako ništa drugo, stoljetna je kolonizacija koliko-toliko nadomjestila depopulaciju izazvanu najprisutnijim činiteljima: prodorom turskih skindžija u sjeverne

dijelove poluotoka (1470, 1482, 1499, 1501, 1511); ratom između Venecije i Austrije 1508—1523; epidemijama kuge koje su najžešće harale Istrom u XVI i početkom XVII stoljeća; malarijom, koja je, primjerice, smanjila pučanstvo Poreča od 1580. do 1601. za preko 75%; »Uskočkim ratom« vođenim na istarskom tlu od studenoga 1615. do srpnja 1618; nepogodnim klimatskim prilikama od XVI do kraja XVIII stoljeća itd.

Daleko bismo otišli u nabranjanju svega onoga što knjiga Miroslava Bertoše: *Mletačka Istra u XVI i XVII stoljeću*, I, daje, poručuje i savjetuje. Zbog toga zapišimo još samo ovo: pred nama je jedno nezaobilazno štivo koje mami svojom uvjerljivošću ne samo znanstvenike historijske, sociološke i demografske struke nego i običnog čitatelja jer su i njemu i njegovu narodu ljudske kataklizme i dijaspore poput onih u Istri bile isto tako suputnici. Premda je riječ o knjizi koja zajedno s drugim tomom (što ga s radošću očekujemo) »predstavlja«, kaže njihov autor »zapravo pripreme bilješke za veliku studiju (za koju je pisac ovih redaka već prikupio na desete tisuća dokumenata), za kompletnu monografiju koju će trebati tek napisati« (str. 37), ona, i ovako zasebna tvori riznicu najboljih podataka koje smo dosad imali o Istri u XVI i XVII stoljeću.

Ante Laušić

Sonja Drobnić

LIVING CONDITIONS OF YUGOSLAV IMMIGRANTS IN SWEDEN

Swedish Institute for Social Research University of Stockholm, June 1986.

Istraživanje S. Drobnić »Životni uvjeti jugoslavenskih imigranata u Švedskoj« čini dio jedne buduće cjeline koja će u sebi sadržavati sveobuhvatno praćenje socioekonomskog položaja imigranata u Švedskoj.

Prvo takvo istraživanje, pod naslovom »Jugoslaveni u Švedskoj«, proveli su godine 1974. S. Udović i M. Vuksanović. Usporedbom toga izvještaja s izvještajem S. Drobnićeve uočavaju se velike razlike u kvaliteti. Oba izvještaja imaju isti predmet, iste metode i